

BEGRIIP CHRISTENDOM ISLAM

Jan. 1976 nr. 17

DE ISLAM OP ZOEK NAAR HET HEIL

PUBLICATIE OVER EEN NIEUW TIJDSCHRIFT

Ten geleide

Als er gesproken wordt over heil is dat meestal godsdienstig gekleurd. Het heil wordt dan gezien in betrokkenheid op een andere werkelijkheid, het hiernamaals.

Als men alleen op de eigen westerse cultuur let, kan men de indruk krijgen dat de rol van de godsdienst een aflopende zaak is. Kijken we echter verder dan zien we hoe belangrijk de rol van de godsdienst is voor de mens op zoek naar het heil.

Op grond van de gegevens uit 1970 werd berekend dat er van de ruim drie miljard mensen 880 miljoen christenen zijn, 430 miljoen moslims, 380 miljoen hindoes, 190 miljoen boeddhisten, 150 miljoen aanhangers van stamreligies en 13 miljoen joden (prof. D.C. Mulder in *Kerk aan het werk*, bld. 25).

In dit nummer wordt gesproken over de Islam op zoek naar het heil vanuit de Klassieke Islam, de Koran en Traditie en vanuit de houding van de hedendaagse moslim.

de Redactie

DE ISLAM OP ZOEK NAAH HET HEIL

De Islam bedoelt een totale godsdienst te zijn in drievoudige betekenis: godsdienst van alle mensen, godsdienst van de gehele mens, godsdienst van de "twee levens" in deze wereld en in het hiernamaals.

De Islam werd in de VIIe eeuw van de christelijke jaartelling door Mohammed gepredikt. Toch biedt de Islam zich niet aan als een nieuwe godsdienst. (bid'a, Kor. 46,9). De Islam herneemt de oorspronkelijke godsdienst, waartoe iedere mens van nature behoort (fitra). Elk mens heeft volgens de Islam vanaf zijn geboorte met God een verdrag (mithâq) gesloten de ene God te belijden (Kor. 7,172-173).

Daarom - zo bevestigt een woord van Mohammed dat door de overlevering tot ons is gekomen - "wordt elke nieuwgeborene als Moslim geboren. Het zijn de ouders die hem jood of christen maken".

Er zijn aan de Islam ongetwijfeld andere grote godsdiensten voorafgegaan gebaseerd op de Schrift: het Jodendom en het Christendom. Maar die Schriften, de Torah en het Evangelie, waren slechts evenzovele uitgaven van een en dezelfde eeuwige Schrift, waarvan het origineel bij God rust.

De Koran is daarvan de laatste uitgave en inhoudelijk de meest zuivere, zodat deze als toetssteen dient voor de waarheid van de voorafgaande openbaringen. De Koran bevestigt zodoende alles wat authentiek is in die openbaringen en verklaart nietig wat niet strookt met de Koran. (Kor. 4, 46; 5, 13-41; cf. 2, 75). Daarom kan Mohammed zich dan ook "het Zegel van de Profeten" noemen. (Kor. 33, 40). De Islam is immers verschenen toen de mensheid volwassen was, en wel als de laatste en volmaaktste van de geopenbaarde ("hemelse") godsdiensten.

De Islam vat die dan ook alle samen, en overtreft hen alle (Kor. 9,33; 48, 28, 61, 9) en richt zich dus tot alle mensen. (Kor. 34, 28).

Als totale godsdienst bedoelt de Islam zich dan ook tot ieder mens te richten en alle aspecten van het leven te omvatten, zowel individueel als op maatschappelijk gebied.

De Islam is geloof en wet. Die wet ligt vervat in talrijke teksten van de Koran, die nader omschreven en uitgewerkt zijn door de moslim-juristen (fuqahâ'). Zij betreffen niet alleen de verhouding van de mens tot God, maar gaan ook over huwelijks- en handelscontracten, de plichten tegenover het hoofd van de moslim gemeenschap en zelfs over de regels van wel-

levendheid. Het Moslim-recht (fiqh) - een wetenschap die centraal staat - bepaalt nauwkeurig hoe een gelovig moslim zich behoort te gedragen in alle omstandigheden van het leven, tot in de meest intieme en profane aangelegenheden. Want alles in de mens en in zijn leven heeft betrekking op godsdienst. En daarom kan men ook op sociaal en politiek vlak geen scheiding maken tussen profaan en godsdienstig, tussen staat en godsdienst. Deze wezenlijke leer is in oorsprong de geschiedenis zelf van het ontstaan van de Islam, toen Mohammed in Medina (622 - 632) zowel de godsdienstige als de politieke leider was van de nieuwgeboren gemeenschap; zij ligt dan ook beschreven in de Koran door het verhaal van de feiten. De Islam moet dus godsdienst en staat tegelijk zijn en alle aspecten van het familiaal, sociaal en politiek leven doordringen.

Als universele en totale godsdienst bedoelt de Islam het geluk van de mens veilig te stellen, zowel in dit leven als in het andere. Wij zullen zien dat men op dit punt duidelijk een ontwikkeling kan constateren die tegelijk met de prediking van de Koran (610 - 632) plaatsvond. Maar in de prediking van de eindfase (te Medina 622 - 632), die op de Islam zijn definitief stempel heeft gedrukt, dringt de Koran erop aan, dat de Gelovige reeds in dit leven van het goede geniet weliswaar met mate en overeenkomstig de wetten, maar zonder evenwel zijn geluk in het toekomstige leven in gevaar te brengen. (Kor. 3, 145-148, etc.) En de "Overleveringen" zullen dat nog nader omschrijven: "De beste moslim is niet degene die het hiernaamaals verwaarloost om van de wereld te genieten, ook niet degene, die het tegenovergestelde doet. De beste is degene die evenveel van het een als van het andere neemt."

De hedendaagse moslim-apologie gebruikt dit argument vaak, om de superioriteit van de Islam boven de andere godsdiensten aan te tonen.

Een van zijn meest typische vertegenwoordigers geeft een heel goede samenvatting van die verschillende aspecten van de Islam als totale en dus alles overtreffende godsdienst: "De Islam is gekomen toen het mensdom "de jaren des ondersheids" had bereikt. Hij heeft zich aangeboden als een godsdienst van het juiste midden (umma wasat: Kor. 2,143) en van grote waarde. De Islam heeft immers noch lichaam noch ziel verwaarloosd, maar aan beiden toegekend wat hen toekomt. Derhalve heeft hij geen versterving verplicht gesteld, geen genietingen verboden. Tot geen van zijn volgelingen werd gezegd: "Ga, verkoop uw bezit en volg mij", zoals Jezus heeft gezegd. Maar de Profeet Mohammed gaf aan een zeer rijk man, die om raad vroeg in zake het geven van aalmoezen, ten antwoord: "Het derde deel van uw bezit, en dan nog een derde deel, dat is veel. Het is beter om je erfgenamen

rijk achter te laten, dan ze ten laste laten aan anderen. (Citaat van M.Y. Mousa, in het boek van Anawati- Gardet, *Mystique Musumane*, (Parijs, J. Vrin 1961 bl. 17, noot 10)

I IN DE KORAN.

De bovenstaande uiteenzetting was nodig om de plaats en de zin te begrijpen van het heilsbegrip en het streven op weg naar het heil. Men zal daar een duidelijker kijk op krijgen door de chronologische ontwikkeling van de Koranprediking te volgen in de loop van haar twee voornaamste fasen: te Mekka (610 - 622) en te Medina (622-632). Volgens deze methode komen dan vanzelf de voornaamste bestanddelen aan het licht van het onderwerp dat we bestuderen: woordgebruik, kennis en inhoud van het heil; de wegen, middelen en voorwaarden om het te bereiken.

De allereerste Koranpredikingen (soera's over de eerste Mekka-periode) handelen slechts indirect over het heil. Hun eerste onderwerp is een boodschap van sociale rechtvaardigheid. Mohammed, die zelf als wees veel te lijden had gehad van afpersingen in zijn armoedige jeugd (soera 93) vaart heftig uit tegen de rijken en werpt zich op als verdediger van de verdrukten. Hij had n.l. gemerkt dat de rijke kooplui van Mekka, knooppunt van alle karavaanwegen, zich schuldig maakten aan onderdrukking van armen, wezen en kleine luiden, knoeiden met weegschalen, bedacht waren op het maken van woekerwinsten, en verder geen andere zorg kenden dan rijkdommen op te stapelen. En omdat de rijken doof bleven voor zijn vermaningen, voorspelt Mohammed hun de bestraffing in de toekomst, zo niet in dit leven dan toch in het andere. Want zij sterven wel, maar zij zullen verrijzen en voor de troon van de enige God geleid worden, de "Meester van de Oordeelsdag".

Zij zullen zich hebben te verantwoorden voor elk atoempje kwaad dat zij gedaan hebben (99, 7-8) en zij zullen veroordeeld worden tot het eeuwige vuur. Hun slachtoffers daarentegen zullen beloond worden met toelating tot de Tuin van het Paradijs, "waar zij geneugten zullen smaken", die in zeer concrete termen beschreven worden. Daartussendoor vindt men een korte maar unieke zinsnede, die vermeldt dat de uitverkorenen God zullen zien. (75, 22).

In het kader van deze prediking over sociale rechtvaardigheid en over de heilsbestemming van de mens krijgen de benaming en de zin van het heil hun juiste betekenis. De prediking bedoelt te fungeren als waarschuwing (andhara) voor de onrechtvaardige rijken vanwege het gevaar dat hun boven het hoofd hangt (want de dag van het Oordeel is nabij, hoewel

God er alleen de juiste datum van kent). Maar diezelfde prediking verkondigt ook de blijde tijding (bushra) en het toekomstig loon aan de verdrukten. Het gaat er in dit leven alleen om zich van het Paradijs te verzekeren.

Dit kan men bereiken door te geloven in de prediking van de Koran over het Oordeel. En de twee woorden voor die geloofshouding geven wel duidelijk aan wat de rol van het geloof is, dat de mens behoedt voor de hel.

"Geloven" is âmana en de gelovige is een mu'min. Dit drukt ten eerste uit de werking van God die de uitverkorenen "in veiligheid stelt ('amn)" (15, 88; 26,114; 71, 28). In die zin wordt God Mu'min (59, 23) genoemd. En dat wordt ook de daad van de gelovige, die zichzelf in veiligheid stelt" ; want de geloofsdaad beschermt voor de hel en verzekert het Paradijs.

- De andere meest gebruikte uitdrukking is ittaqâ-muttaqûn, gewoonlijk vertaald door "de vreze Gods" of de "vroomheid" en 'godvrezenden, vromen'.

In werkelijkheid heeft die term, volgens zijn filologische en semitische oorsprong dezelfde betekenis als âmana. Dus ook eerst de daad Gods die zijn uitverkorenen "beschermt" (waqâ) voor een dreigend gevaar (52, 18-27, 75-11). Geloven is dus "zich beschermen" (ittaqâ) voor het gevaar van Oordeel en hel (19, 72; 20,118; 44, 50) en tenslotte "zich beschermen" voor God, de Streng Rechter (26, 108-110), en Hem vrezen. Het geloof is derhalve de goede richting (hudâ), de rechte weg (sirât mustaqîm), die de mens herinnert (dhakara) aan zijn oorspronkelijke roeping en hem naar de goede haven voert.

Maar dat geloof kan niet enkel bestaan in een formele verklaring. Het moet in daden worden omgezet. Het valt dan ook op in die Mekka-periode, dat de uitverkorenen steeds beloond worden naar hun daden, evenals de verworpenen tot Het eeuwig Vuur worden veroordeeld om hun daden. En die daden betreffen bijna uitsluitend daden van sociale rechtvaardigheid of onrechtvaardigheid. De Koran maakt nooit een scheiding tussen het geloof en de werken van het geloof, maar in genoemde periode schijnt de Koran zelfs het geloof te identificeren met de werken van het geloof.

Het gaat dus in eerste instantie om verzekerd te zijn tot de gelukzaligen in het Paradijs te behoren. Het leven hier op aarde is niet de moeite waard om er bij stil te staan. Zelfs de mooiste en nuttigste schepselen zijn slechts "versierselen van de aarde", bestemd om verteerd te worden door de vuurgloed op het einde van de wereld (18,7.28.46; 37,6).

Alle bezit is een bekoring van het geloof, want het keert ons van God af (15,3; 29, 25, 69, 33~34). Het leven hier op aarde is een tijd van beproeving (balâ')(18, 7; 21, 35; 68, 2) waardoor men de oprechte gelovige leert kennen. Hij zal zich troosten met de gedachte dat het toekomstige leven beter zal zijn dan dit leven (92, 13; 93, 4) en alle zorg besteden aan dit leven staat gelijk met het andere verliezen (42, 20).

Om meer begrip te krijgen voor dit specifiek geestelijke klimaat van de Mekka-periode, moet men het volgende goed voor ogen houden: de prediking van de Profeet ging toen lijnrecht in tegen de idealen van de toenmalige samenleving in Mekka en stuitte dus op verwoede en goed georganiseerde tegenstand van de rijken. Hij zelf en zijn eerste getrouwen waren dan ook het voorwerp van allerlei plagerijen, van uitbanning uit de stam, zelfs van formele vervolgingen.

Dat klimaat en de preekthema's m.b.t het heil ondergaan geen noemenswaardige verandering tijdens de overige Mekka-periodes. De prediking van sociale rechtvaardigheid en de thema's over de "Uitersten" vervagen en worden tenslotte gemeenplaatsen.

Maar dan wordt een nieuwe impuls gegeven door de profetenverhalen, waaronder gerekend worden zowel de zending van de "bijbelse " profeten (Abraham, Mozes, Jezus) als ook de "arabische".

Al die profeten herhalen inderdaad in de loop der tijden dezelfde en enige boodschap: geloven in de enige God en in de Oordeelsdag, indien men althans niet vernietigd wil worden door Gods straffen.

De bedoeling van die profetische verhalen is deze: de boodschap van de Koran in te bouwen in de bijbelse traditie.

Zo begint zich een heilsgeschiedenis af te tekenen in de Islam. Deze geschiedenis begint direct na de schepping van de eerste mens, en zelfs daarvoor tegelijk met het verbond van ééngodendom (monotheïsme), dat God met iedere mens gesloten heeft reeds voor zijn geboorte (7, 172-173). De Koran stelt, evenals de Bijbel, dat het menselijk geslacht is geboren "uit één enkele ziel" , Adam, "voor wie God een vrouw heeft geschapen - waaruit Hij een talrijk nakroost van mannen en vrouwen deed voortkomen" (4, 1).

Dat eerste paar was ongehoorzaam aan God, onder invloed van Satan, en God heeft hen gestraft door hen uit het Paradijs te verdrijven. Daarom zijn zij en hun nakomelingen, het

hele menselijk geslacht, blootgesteld aan beproevingen, vijandigheden en dood (Kor.7, 19-29; 20, 115-123).

Daar vindt men dus het, verhaal van de persoonlijke schuld van Adam en de gevolgen voor het mensdom. Maar de Islam weigert formeel elk idee van "erfzonde" te aanvaarden, want volgens de Islam komt ieder mens van nature goed en gelovig ter wereld. Als hij de godsdienst, ingeprent in zijn wezen, volgt, zal hij in het eeuwige Paradijs komen, dat volgens de moslim-theologen hetzelfde Paradijs is als waaruit zijn eerste ouders zijn verdreven.

Tegen het einde van de Mekkaanse periode groeide de vijandigheid van de afgodenaanbidders dusdanig, dat de prediking afstuit op de onmacht om de verharde gemoederen te overreden. En de Koran schrijft die verharding toe aan God, die "de harten afsluit, de ogen versluiert en de oren heeft doen barsten (2, 7). Het is God die en het goede en het kwade verordent (54, 3) ; die leidt of laat afdwalen wie Hij wil en die geloof of ongeloof inprent (15, 12; 26, 200; 49, 7; 58, 22).

En toch wordt in diezelfde periode ook de nadruk gelegd op de vrijheid en eigen verantwoordelijkheid van iedere gelovige en ongelovige: "Ieder die wil geloven, zal geloven, ieder die niet wil geloven zal ongelovig blijven" (18, 29; cf. 10: 40, 45; 17: 84,107; 73, 14).

Als de harten van de ongelovigen verzegeld blijven, dan komt dat door hun hoogmoed (40, 35; 42, 54); zij zijn doof omdat zij hun vingers in hun oren stoppen (71, 7) en blind omdat zij hun handen voor hun gezicht houden (11,5). Deze voorbestemming voor de hemel of de hel, is de vrucht van menselijke daden. "God verandert niets in een volk, voordat het zèlf heeft veranderd wat het in zich draagt (8, 53; 13,11).

Zo wijzen én Koran én Bijbel (volgens het semitisch literaire genre) beiden op de twee ogenschijnlijk tegenstrijdige waarheden, die in feite elkaar aanvullen, n.l. : "God is almachtig, en de mens is vrij en verantwoordelijk" (74, 55-56, 76, 29-30; 81, 28-29).

Het geloof, evenals het ongeloof, is een vrije daad van de mens, en tegelijkertijd (of liever op de eerste plaats) een gave van God.

Toen de Profeet naar Medina uitweek, omdat zijn vaderland hem vijandig werd (622) bleef zijn heilsleer in wezen hetzelfde. Maar de veranderde omstandigheden noopten hem op belangrijke punten duidelijk merkbare veranderingen aan te brengen.

Na enkele moeilijke jaren komt er een kentering dankzij succesvolle oorlogen. Het succes groeit uit tot een volledige triomf door de inname van Mekka (630) en de bekering van de

meeste stammen in Arabië tot de Islam. Pas in de loop van deze tien jaren (622-632) krijgt het ideaal van de moslim-gemeenschap en de godsdienst duidelijk gestalte en zijn definitieve vorm.

De eerste taak waarvoor de Islam zich in Medina gesteld zag, was zijn bestaan veilig stellen tegen de aanvallen van de gewapende troepen uit Mekka en zelf tot de aanval over te gaan, om zo de ware godsdienst te doen zegevieren.

De "heilige oorlog" (jihâd) beheerste die hele periode en drukt zijn stempel op alle onderwerpen. De ene God gold in Mekka nog als degene die de profeten zendt en beschermt, maar in Medina wordt het de God van de strijdkrachten, de oorlogsgod, die tot de strijd oproept, die zijn engelen stuurt om de moslims versterking te bieden, die zelf de pijlen afschiet om de vijand te doden en de overwinning te verzekeren, een overwinning die als het beslissende teken moest gelden van Gods goede gezindheid en van de waarheid van de Koran (2, 250.286; 3, 124-125; 8, 5-9. 12. 17; 42-43).

Het "teken van de overwinning" wordt dan zo belangrijk in de Islam, dat zij koste wat kost verzekerd moet worden.

Moslims in een minderwaardige positie t.o.v. niet-moslims, wordt ervaren als een onverdraaglijke situatie, ja zelfs een aantasting (fitna) van het geloof. Daar moet een eind aan gemaakt worden, zelfs ten koste van doodslag tijdens de gewijde maanden (2, 217; cf. 2,191.193; 8, 25).

Van nu af aan zal de Islam elke politieke nederlaag ervaren als een godsdienstige ergernis en elke onafhankelijkheidsstrijd als een heilige oorlog. Succes in deze zin daarentegen een bewijs van Gods gunst en van de waarachtigheid van de godsdienst. Het aanvaarden van mislukking als een offer ten bate van de medemens, dat wil er bij de orthodoxe Islam niet in

Het woordgebruik m.b.t. het "heil" laat dat aspect van succes goed uitkomen. Het is veelzeggend dat de Koran hier niet het joods-christelijk woordgebruik overneemt, zoals dat wel het geval is bij andere onderwerpen. Het meest karakteristieke woord dat het christendom gebruikt voor heil, khalâs (verlossing), mukhallis (verlosser), komt in die zin in de Koran niet voor.

Het andere woord ('anqadha, bevrijden) wordt zeer weinig gebruikt. De typische Koran-en moslimuitdrukkingen voor "heil" zijn fawz en falâh, d.w.z. "succes", "slagen". En dat laatste wordt vijf maal per dag herhaald vanaf de minaretten in alle moslim landen, om op te roe-

pen tot het gebed: "Hayya li-l-Salat ! Hayyã li-l-falâh !" (Komt tot het gebed, komt naar de overwinning!)

Om dat succes hier en hiernamaals te verzekeren is het geloof vanzelfsprekend noodzakelijk, maar evenzeer de werken van het geloof. Dit wordt door de Koran nader omschreven: de werken zonder het geloof (dus van de niet moslims) worden door God tenietgedaan (4, 92. 124; 16, 97), maar het geloof zonder werken heeft geen waarde (26, 226; 61,2). De kwestie is om te weten welke die werken zijn, die noodzakelijk zijn voor het geloof.

In Mekka was dat vooreerst de zorg voor de armen. In Medina is het vooral de gehoorzaamheid aan de Profeet en deelname aan de heilige oorlog. Dat is het "goede werk bij uitstek, want het politiek succes van de Islam is het teken van de waarborg voor het succes hiernamaals. Daarom vaart de Koran ook zo uit tegen de laffe, aarzelende en huichelachtige gelovigen, terwijl het paradijs beloofd is aan de strijders in de heilige oorlog. In het bijzonder zijn diegenen verzekerd van het paradijs, die sterven "op de weg Gods" (de heilige oorlog): "God heeft van de gelovigen hun persoon en hun bezit gekocht in ruil voor het geschenk van het Paradijs. Zij strijden op de door God gewezen weg, doden en worden gedood. Dat is een plechtige belofte en een plicht van God, zoals gezegd wordt in de Torah, het Evangelie en de Koran. En wie zou er trouwer zijn aan zijn belofte dan God"; Verheugt u deze overeenkomst te hebben aangegaan met God, want daarin is de waarborg gelegen voor onbegrensde mogelijkheden tot succes" (9, 11, cf. 2, 245; 5, 12).

In een dergelijk geesteklimaat ondergaat de samenhang tussen de "twee levens" een aanzienlijke verandering. Men moet er niet voor terugschrikken om zijn leven te offeren op de door God gewezen weg en zich zo te verzekeren van het Paradijs. Maar naarmate de overwinningen talrijker en belangrijker werden, groeide ook de welvaart in het kamp van de moslims, talrijke passages in de Koran zijn dan ook gewijd aan de verdeling van de oorlogsbuit (3, 155; 8, 1. 42, 70). De zegevierende gelovige zou ongelijk hebben om die aardse beloning te weigeren (9, 88; 59, 8).

Zo gezien is voor de Koran in zijn eindfase het "heil" zowel aards als hemels. En dit heil blijft voorbehouden aan de gelovige moslim die zijn geloof in daden omzet door de voorgeschreven verplichtingen (de werken) te volbrengen: ritueel gebed - Ramadan - pelgrims-tocht, door de zorg voor de armen en deelname aan de heilige oorlog.

II DE HOUDING VAN DE HEDENDAAGSE MOSLIM t.o.v. HET HEIL.

Tot nu toe hebben we gesproken over het streven naar het heil zoals dat in de Koran wordt voorgehouden. We vragen ons nu af hoe staat de hedendaagse moslim tegenover deze heilsboodschap uit de Koran.

Het kan immers geen verwondering wekken dat in de huidige Islam de traditionele leer doorwerkt en haar waarde blijft behouden, terwijl er daarnaast nieuwe tendensen ontstaan zijn waardoor nieuwe gezichtspunten opdagen i.v.m. het streven naar heil.

De laatste denkrichting die toonaangevend is geweest in de Islam is de beweging van de Salafiyya, waartoe de stoot gegeven werd door Mohammed Abdul (1849-1905) en Rashid Rida (1865- 1935) en overgenomen werd tot in deze tijd door de `ulamâ' van Algerije en de Marokkaan Allal al Fassi en andere professoren van N. Afrika en het Midden-Oosten. De Salafiyya streefde ernaar vernieuwing op gang te brengen binnen de Islam. Daarvoor moet men teruggaan naar de zuivere leer en traditie van de eerste eeuwen van de Islam. Niet echter om die glorie tijd weer te herstellen of om pasklare antwoorden of oplossingen te vinden voor de huidige situatie, maar om uit de geest die toen de moslim bezielde inspiratie te putten en weer de volle waarde toe te kennen aan de "ijtihâd", d.w.z. zoekend bezig zijn om voor de omstandigheden hier en nu een aangepaste oplossing te vinden.

Daarnaast bestaat in Saoedi-Arabië de beweging van de Wahhabeten en in het Midden-Oosten de Moslim-broeders.

Deze richting gaat uit van de gedachte dat het verval en de achterstand van het Islamitisch denken te wijten is aan het feit dat men van de zuivere leer van de Koran en Traditie van de eerste eeuwen na het ontstaan van de Islam is afgeweken. Vandaar dat zij voorstaat:
- terugkeer naar de zuivere leer en traditie - herstel van de oorspronkelijke moslimgemeenschap zoals die bestond ten tijde van de rechtgeleide Kaliefen.

Ten derde bestaan er diverse tendensen die vaak met de naam "modernisme" aangeduid worden. Deze stromingen staan het meest open voor vernieuwing onder invloed van rationalistisch denken (mo`tazilieten) van moslim filosofen (falâsifa) en westerse filosofen waaronder ook marxistische en atheïstische filosofen.

Het resultaat van deze invloed beweegt zich op theoretisch vlak. In plaats van ons te verlie-

zen in diverse theorieën, zullen wij proberen een beeld te geven van moslims, uit verschillende sociale milieus die streven en met verwachting uitzien naar het heil.

Het gewone volk in steden en vooral op het platteland beleven de Islam op traditionele wijze: men wordt geboren en sterft als moslim. Men is bewust van en trots op zijn geloof dat gevoed en beschermd wordt door zijn omgeving. Dit is hun voldoende om verzekerd te zijn van het heil. Op het moment dat iemand in stervensgevaar is zal hij met zorg van zijn geloof getuigen door in het bijzijn van getuigen de woorden uit te spreken: "Er is geen godheid dan Allah en Mohammed is zijn gezondene".

Als de stervende niet meer kan spreken is het voldoende de wijsvinger op te steken. Als hij daartoe niet bij machte zou zijn zal een der aanwezigen hem daarbij helpen en in zijn naam de geloofsformule uitspreken. Dan is zijn heil verzekerd.

Om zijn heil te verzekeren wordt ook vaak toevlucht genomen tot een heilige of een maraboet. Hun zegen (baraka) heeft een kracht voor alle noden van lichaam en ziel. Als men het geloof van deze eenvoudige mensen weinig orthodox zou noemen, houdt men geen rekening met de oprechte godsdienstzin waardoor deze mensen Gods tegenwoordigheid ervaren in hun leven, Gods wil bespeuren in alles wat hun aan goed en kwaad overkomt en ook de dood in overgave aanvaarden.

Een meer ontwikkelde groep maar die hun godsdienst eveneens op traditionele wijze beleven vindt men in steden rond de "grote moskee" en in de omgeving van godsdiensthogescholen en universiteiten. Hier hebben we te maken met een meer verantwoorde geloofspraktijk, die sterk onder invloed staat van de Salafiyya (waar in het bovenstaande reeds over gesproken is) en die apologetisch is ingesteld.

Men volgt de stellingen van Mohammed Abduh over de noodzakelijkheid van de goede werken om het heil te verwerven, en men brengt de "pijlers van de Islam" (gebed, aalmoes, vasten en bedevaart) beter in praktijk.

Er bestaat nauwelijks twijfel over het heil van een moslim die zijn geloof niet verzaakt heeft, wel staat men uitermate twijfelachtig tegenover de mogelijkheden voor een niet-moslim om zijn heil te verwerven.

Men discussieert over de confrontatie van de Islam met de eisen van de moderne wereld, maar men zoekt de oplossingen in de Koran en bij de traditionele schrijvers.

Men wijst de devotiepraktijken van het eenvoudige volk af = de Islam ontkent iedere tussenpersoon = de God - mensverhouding, ieder equivalent van een geestelijke stand en van een hiërarchie.

In stedelijke milieus, die het meeste openstaan voor de westerse beschaving, komen diverse vragen naar voren.

De godsdienstpraktijken zoals die, voorgeschreven door de Koran en het Islamitisch Recht, zijn moeilijk na te komen in het moderne leven: b.v. de vijf voorgeschreven gebeden verrichten als men ambtenaar is. Het onderhouden van de ramadan wordt in het geding gebracht door de dringende eisen van het economisch leven.

Velen volgen hun eigen geweten in hun privéleven en op hun werk.

Vragen over het toekomstig heil in het andere leven, schijnt men te vermijden.

Die terugkeer naar een persoonlijk geweten en de invloed van vrijzinnig denken, brengen moslims van deze categorie er toe iedere oprechte, eerlijke en edelmoedige levenshouding hoog te achten, zelfs als die levenshouding niet is gebaseerd op het moslimgelooft.

Tenslotte in intellectuele kringen en in de wereld van de techniek, aarzelt men steeds minder om alles betreffende het hiernamaals te verwerpen. Sommige verklaringen hebben opzien gebaard omdat ze openlijk de godsdienstkritiek van Marx onderschrijven.

Zulke verklaringen wekken schandaal bij de rechtgelovigen maar meer nog fungeren zij als een oproep om de kwestie rond het heil te herzien.

Op zoek zijn naar het heil kan in de Islam volgens verschillende oriëntaties plaatsvinden, die als variaties beschouwd worden op een centraal thema: God het begin- en eindpunt van de bestemming van de mens, de wereld en de geschiedenis.

De mens gaat deel uitmaken van het Goddelijk plan door het geloof; de variaties hebben betrekking op de aard en de hoedanigheden van het geloof = enkel en alleen geloof of geloof in praktijk gebracht door de werken van het geloof;

verstandelijk geloof van filosofen of door liefde geconditioneerd geloof van de mystieken;

het vredige geloof van de traditie-getrouwen of het onrustige geloof van de zoekenden;

het geloof met apologetische strekking van de Salafiyya of het geloof dat in discussie gebracht wordt in modernistische kringen.

De moslim volgt in zijn geloofsovertuiging de wet van de natuur. Een moslim-filosoof van deze tijd die het specifieke karakter van de Islam m.b.t. het christendom goed doorschouwd heeft zegt er het volgende van: "Ondanks het probleem van het kwaad, ondanks de zwakheden van de mens, ondanks het verval van de islamitische beschaving en de terugslag daarvan in het verloop van de geschiedenis, verliest de moslim nooit het vertrouwen. Hij zal altijd een optimistische kijk op de wereld behouden, hij zal in zichzelf een bron vinden van zielsverrukking. Hij zal immer nauw betrokken zijn bij de inzet voor menselijke vooruitgang. Noch het idee van erfzonde noch een of ander droefgeestig gevoel kunnen zijn horizon verduisteren.

Denk niet dat 'mektoub' synoniem is met fatalisme; het kan alleen maar een tijdelijke berusting betekenen, want men blijft optimist.

En daarin vindt men de ware grondslag van de moslim." (M.A. Lahbabi: *Le personnalisme musulman*, Parijs, P.U.F. 1964)

artikel van Robert Caspar (Comprendre nr. 97)

ISLAMOCHRISTIANA

Het I.P.E.A. (Institut Pontifical d'Etudes Arabes) heeft, op aanvraag van velen, het besluit genomen een tijdschrift in het leven te roepen dat een bijdrage wil zijn om moslims en christenen dichter tot elkander te brengen.

Het tijdschrift draagt de titel ISLAMOCHRISTIANA, waarvan het eerste nummer in mei-juni 1976 zal verschijnen. Minstens één maal per jaar wil het I.P.E.A een aantal studies, onderzoeken en conferenties publiceren van eigen professoren en gastdocenten, zowel christenen als moslims. Verder zal er een keuze geboden worden van de beste vertalingen en een zo volledig mogelijke bibliografie.

Islamochristiana zal uitgegeven worden in samenwerking met:

Georges Ce Anawati (IDEO, Cairo), Mohammed Arkoun (Universiteit van Parijs), Roger Arnaldez (Universiteit van Parijs), Hasan Askari (Universiteit d'Aligarh, India), Robert Caspar (IBLA, Tunis), Mikel De Epalza (Universiteit Comillas, Madrid), Louis Gardet (Ollières, Frankrijk), Jacques Jomier (IDEO, Cairo), Ali Merad (Universiteit van Lyon) en Mohammed Talbi (Universiteit van Tunis).

De prijs per exemplaar is 6000 It. Lires. Te bestellen: I.P.E.A., Piazza S. Apollinare, 00189 ROMA Italie

Het eerste nummer zal de volgende onderwerpen bevatten:

Dialogue islamo-chrétien: pour la recherche d'un langage commun (Ali Merad), blz. 1-10;

Dialogue islamo-chrétien et sensibilités religieuses (Roger Arnaldez), blz. 11-24.

Deux grands maîtres: al-Bîrûnî et Albert le Grand (essai de typologie comparative) (Louis Gardet), blz. 25-40;

L'entourage de l'Emir Abd al-Qâdir et le dialogue islamo-chrétien (extraits d'un ouvrage inédit) (Henri Teissier), blz. 41-70;

Le Commentaire du Manar à propos du verset coranique sur l'amitié des Musulmans pour les Chrétiens (5, 82) (Maurice Borrmans), blz. 71-86;

The Secretariat for Non Christians is ten years old (Michael L. Fitzgerald), blz. 87-96;

The Involvement of the World Council of Churches (W.C.C.) in International and Regional Christian-Muslim Dialogues (John B. Taylor), blz. 97-102;

Cordoue, capitale califale du Dialogue islamo-chrétien (Emilio Galindo Aguilar), blz. 103-114;

Quelques réflexions sur la rencontre islamo-chrétienne de Tunis (11-17/ 11/1974) (Abdelmajid Charfi), blz. 115-124;

Bibliographie du dialogue islamo-chrétien ; les auteurs et les œuvres du VIème au Xème siècle compris (Robert Caspar et collaborateurs), blz. 125-182

LIJST VAN VOOR DIT NUMMER GERAADPLEEGDE LITERATUUR.

- Louis Gardet, *Dieu et la destinée de l'homme*, Parijs, Vrin 1967, 528 pp.

- W. Kniechde , *Die Erlösungslehre des Qorans*, in *Biblische Zeit und Streitfragen*, V, 1910.

- W.R.W. Gardner, *The Qur'anic Doctrine of Salvation*, Madras 1914.

Armand Abel, *l' Islam, religion du salut*, in *Religion de Salut*, Vrije Universiteit van Brussel, 1962, pp. 99-111

- Von Grunebaum , *Islam, Experience of the Holy and Concept of Man*, Universiteit van Californië, Los Angeles, 1965, 39 pp , en in *Diogenes* 48- 1964, p , 81 -104.

- G.J. Barni , *The Koran Doctrine of redemption*, in *Muslim World* 2 1912, p , 60-65.

Robert Caspar, , *La foi selon le Coran*, in *Proche-Orient Chrétien* 1968/1, p. 17-28; 1968/II en III, p. 140-166; 1969/II en III, p. 162-193.

- Louis Gardet , *La pensée religieuse d'Avicenne*, Parijs, Vrin 1951, 235 pp.

- G.C. Anawati en Louis Gardet, *la mystique musulmane*, Parijs, Vrin, 1961, 31 pp.